

N:o 143.

Uppläst och godkänd hos Första Kammaren den 21 maj 1903.
— — — — Andra Kammaren den 22 — —

Riksdagens skrifvelse till Konungen, i anledning af väckt motion om skrifvelse till Konungen angående förvärfvande åt statsverket af Trollhätte nya kanalbolags fasta egendom m. m.

(Statsutskottets utlåtande n:o 92.)

Till Konungen.

I en inom Riksdagen väckt motion har förslag framställts därom, att Riksdagen måtte hos Eders Kungl. Maj:t anhålla, att Eders Kungl. Maj:t täcktes snarast möjligt inleda underhandlingar med Trollhätte nya kanal-

bolag, för utredande af till hvad pris och under hvilka villkor i öfrigt all kanalbolagets fasta egendom samt för kanalverkets drift erforderlig lös egendom med upphörande af alla kanalbolaget beviljade rättigheter och förmåner kunde åt statsverket förvärfvas, samt därefter med förslag i ämnet till Riksdagen inkomma.

Till stöd för detta förslag har i motionen anförts följande.

»Vid 1898 års riksdag väcktes af herr Berndt Hedgren en motion, hvari hemställdes, att Riksdagen måtte i skrifvelse anhålla, det tacktes Kungl. Maj:t låta inleda underhandlingar med Nya Trollhätte kanalbolag, om och under hvilka villkor bolaget vore villigt att öfverlämna Trollhätte kanal, dess reserverade medel och rättigheter i öfrigt till staten, samt därefter för Riksdagen i ämnet framlägga förslag.

I sitt öfver nämnda motion afgifna utlåtande framhöll statsutskottet, dit motionen remitterats, utan att närmare ingå på bedömande af de skäl motionären anført för ifrågavarande kanalansläggnings förvärfvande åt staten, att det i allt fall icke kunde synas lämpligt att, på sätt i motionen föreslagits, i sådant syfte inleda underhandlingar med Nya Trollhätte kanalbolag, innan utredning rörande bolagets rättsförhållanden till kronan blifvit förebragt, hvarför utskottet, då resultatet af den utredning i sistnämnda ämne, hvarom Riksdagen hos Kungl. Maj:t anhållit, ännu icke blifvit framlagdt och den af motionären väckta frågan sålunda för det dåvarande icke borde af Riksdagen upptagas, hemställde, att motionen icke måtte till någon Riksdagens åtgärd föranleda, hvilken hemställan af Riksdagens bägge kamrar bifölls.

Då nu resultatet af den ofvan antydda utredningen rörande kanalbolagets rättsförhållande till kronan föreligger och frågan om en ombyggnad eller utvidgning af Trollhätte kanal, hvartill, såsom bekant, ett vidlyftigt förslag af kungl. väg- och vattenbyggnadsstyrelsen framlagts, allt mer tränger till en lösning samt dessutom genom utgången af de bekanta rättegångarna mellan kronan och enskilda personer angående rätten till vatten och vissa öar i Trollhätte strömmar möjlighet för kronan uppnåtts att, om nödigt strandområde därför af kronan äfven förvärfvas, kunna i en utsträckning, hvarom man år 1898 icke ägde någon kännedom, tillgodogöra sig vattenkraften vid Trollhättan, torde nu rätta tidpunkten vara inne för att inför Riksdagen ånyo bringa å bane frågan om förvärfvandet för kronans räkning af Trollhätte kanal, hvarmed jämväl står i samband frågan om sättet för tillgodogörandet af den kronan tillhöriga betydliga vattenkraften vid Trollhättan, hvilken alltjämt väntar på sin användning.

Beträffande den ofvan antydda utredningen af kanalbolagets rättsförhållanden till kronan torde böra erinras, att Riksdagen år 1896, med anledning af Riksdagens år 1895 församlade revisorers berättelse samt inom Första Kammaren af friherre C. Klingspor, med hvilken herr E. Strindberg instämt, och inom Andra Kammaren af herr C. W. Collander väckta motioner, beslutat att i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla om föranstaltande af en sådan utredning.

Af dessa motioner, n:o 14 inom Första Kammaren och n:o 71 inom Andra Kammaren, samt statsutskottets däröfver afgifna särdeles utförliga utlåtande n:o 41, hvartill hänvisas, framgår det, att den begärda undersökningen hufvudsakligen skulle hafva till föremål att utreda, *dels* huruvida två af Väne härads ägodelningsrätt den 28 februari 1867 fastställda laga skiften — det ena mellan å ena sidan kanalbolaget, såsom ägare af $\frac{11}{16}$ mantal Stora Håjum och hemmanet Lilla Håjum, och å den andra kronan, såsom ägare af återstående $\frac{5}{16}$ mantal Stora Håjum, ett kronohemman, hvartill bolaget dock på grund af dess privilegier hade perpetuell besittningsrätt, samt det andra afseende alla ägorna till hemmanen Olidan och Aker, af hvilka det förra, som enligt privilegierna med perpetuell besittningsrätt innehades af kanalbolaget, ägdes af kronan och det senare bolaget, — hvilka, då kronan därigenom tillskiftats endast områdena å ömse sidor om kanalen, men kanalbolaget däremot bland annat områdena invid fallen, förmenades hafva skett kronan till förfång, tillkommit under sådana omständigheter, att möjlighet för desammas upphäfvande förefunnes, samt *dels* huruvida kanalbolaget hade skyldighet att till statsverket redovisa afkomst af åtskilliga bolagets s. k. enskilda tillgångar. I detta afseende förekommer nu beträffande berörda laga skiften, att, sedan länsnotarien i Älfsborgs län å kronans vägnar år 1896 anfört besvär öfver Väne härads ägodelningsrätts ofvan berörda, den 28 februari 1867 meddelade beslut, hvarigenom nämnda två laga skiften fastställts, under yrkande, på anförda skäl, att, då nämnda förrättningar icke kunde anses hafva mot kronan vunnit laga kraft, till följd hvaraf förrättningarna icke bort af ägodelningsrätten fastställas, ägodelningsrättens beslut måtte undanröjas, på det att kronan, hvilkens rätt blifvit genom förrättningarna kränkt, måtte beredas tillfälle att hos ägodelningsrätten anföra besvär däröfver, Kungl. Maj:t genom två särskilda utslag den 14 december 1896 funnit skäl ej vara anfördt, som kunde föranleda till undanröjande af de å ifrågavarande landtmäteriförrättningar meddelade fastställelser. (Se Holms Nytt Juridiskt Arkiv 1896 sid. 509.)

Hvad vidare angår den andra frågan, som den af Riksdagen begärda utredningen skulle afse, eller frågan om skyldighet för bolaget att till statsverket redovisa inkomst af bolagets s. k. enskilda tillgångar, så har, sedan å kronans vägnar mot kanalbolaget anställts rättegång rörande bestämmande af nya grunder för beräkning af bolagets behållna inkomst samt om skyldighet för bolaget att till kronan utgifva det belopp, som med tillämpning af dessa grunder befunnes utgöra kronans tillgodohafvande enligt 9 § i de för bolaget gällande, den 2 februari 1838 fastställda privilegier, Kungl. Maj:t genom dom den 18 augusti 1902 fastställt det slut, hvartill underrätterna i målet kommit och hvarigenom kronans i målet förda talan ogillats. (Se Holms Nytt Juridiskt Arkiv 1902. Notiser A. n:o 248.)

Den utredning, som i Riksdagens skrifvelse år 1896 begärdes, har sålunda resulterat däri, att nu föreligga af högsta domstolen meddelade domar, hvarigenom ogillats den af kronan mot kanalbolaget förda talan för utredning af detsammes rättsförhållanden till kronan i de afseenden, som skrifvelsen afsåg.

Under det att de af kronan mot kanalbolaget anställda rättegångarna sålunda icke utfallit till kronans fördel, har emellertid kronan haft så mycket större framgång i de rättegångar, som under tiden äfven pågått mot enskilda personer angående rätten till Trollhättefallen och vissa öar däri.

Såsom bekant, framställdes år 1894 af särskilde af Kungl. Maj:t förordnade kommitterade ett förslag att för tillgodogörande af den vattenkraft vid Trollhättan, som enligt dessa kommitterades åsikt tillkom kronan, anlägga en kraftuttagningsstation å Gullön.

Under den syn, som för erhållande af tillstånd till utförande af denna anläggning af kronan jämlikt 1880 års förordning om jordägares rätt öfver vattnet å hans grund begärdes, bestreds af en strandägare kronans rätt till de bägge Toppöarna, som äfven af anläggningen skulle beröras.

I den äganderättstvist om dessa öar, som kronan på grund af detta bestridande nödgades anställa mot nämnda strandägare, förklarades kronan genom en af Kungl. Maj:t den 30 december 1899 gifven dom vara ägare af öarna på grund af det skäl, att de voro belägna i Trollhätte strömmar, till hvilka kronan af ålder tillkomme äganderätten. (Se Holms Nytt Juridiskt Arkiv 1900 sid. 126.)

Genom dom den 19 augusti 1901 i mål emellan kronan och Trollhättans elektriska kraftaktiebolag, angående rätten till vattnet utmed den nämnda aktiebolag tillhöriga västra stranden invid Trollhättefallen, har

Kungl. Maj:t vidare fastställt Göta hofrätts i målet meddelade dom, hvarigenom förklarats vara i målet utredt, att Trollhätte strömmar af ålder ansetts utgöra en kronan tillhörig egendom, i följd hvaraf kraftaktiebolaget inom det till nämnda kronoegendom hörande område af Göta älf icke kunde tillerkännas annan rätt till vattnet, än som kunde härledas från upplåtelse från kronan, samt att, emedan till Trollhätte strömmar måste räknas samtliga Trollhättefallen och således äfven det längst ned belägna fallet eller den s. k. Flottbergsströmmen, Trollhätte strömmar alltså komme att omfatta den del af älfven, som började med Prästskedets fall och sträckte sig till slutet af Flottbergsströmmen. (Se Holms Nytt Juridiskt Arkiv 1901 sid. 419.)

Dessutom har kronan genom en särskild rättegång mot ingenjören Ernst Stridsberg tillerkänts äganderätten till den i Trollhätte strömmar belägna Spikön. (Se Holms Nytt Juridiskt Arkiv 1901 sid. 427.)

Af dessa rättegångar har sålunda framgått det resultat, att kronan förklarats vara ägare af samtliga Trollhättefallen samt att enskild person icke kan hafva annan rätt till vatten eller område å öar däri än den, som kan härledas genom upplåtelse från kronan, hvilken upplåtelse här skett genom s. k. skatteköp.

För bestämmande af den rätt, som sålunda kan tillkomma enskilde, som vid Trollhättan innehafva verk och lägenheter, har af kronan anhängiggjorts talan mot dels Trollhättans elektriska kraftaktiebolag, som innehar verk å Önan, samt dels ingenjören Ernst Stridsberg, som innehar verk å västra delen af Malgön.

I dessa bägge rättegångar, som för närvarande äro anhängiga vid Flundre, Väne och Bjärke häradsrätt, har af kronan, då innehafvarne af dessa verk, som bestå af äldre skatteköpta sågar och kvarnar, icke kunna anses hafva rätt till större vattenkvantitet eller till mera landområde, än som varit behöfligt såsom drifkraft och utmål för dessa gamla sågar och kvarnar, i det skick de vid deras skattläggning befunnits, med stöd af ett utaf trafikchefen C. J. Magnell afgifvet utlåtande framstälts påstående därom, att det måtte varda kraftaktiebolaget och Stridsberg ålagdt att till kronan afträda, det förra ett midt på Önan beläget, icke obetydligt område samt den senare ett mindre område å öfre delen af västra Malgön, samt att de måtte förklaras berättigade att för sina verk uttaga och använda, det förra högst 10,46 kubikmeter vatten per sekund och den senare högst 15,4 kubikmeter vatten per sekund, sålunda helt obetydliga

vattenkvantiteter i förhållande till hela den vid Trollhättan framrinnande vattenmängden.

Med hänsyn till utgången af de redan afgjorda rättegångarna angående rätten till vattnet i Trollhätte strömmar, torde man väl kunna utgå från det antagandet, att kronans talan i nyssnämnda två mål skall åtminstone till hufvudsakliga delar bifallas.

Såvidt mig varit möjligt utröna, finnas nu förutom nämnda Trollhättans elektriska kraftaktiebolags och ingenjör Stridsbergs verk vid Trollhättan icke andra industriella anläggningar än det Trollhättans pappersbruksaktiebolag tillhöriga, strax nedom Önan belägna pappersbruket, fordom benämndt Tröskelns kvarn, samt Trollhättans oljeslageri och Nydqvist & Holms mekaniska verkstad.

Hvad då först angår Tröskelns kvarn, är den därvid använda vattenkvantiteten, som tages från den lilla bassängen nedanför Önan, så obetydlig, att, äfven om frågan om den rätt till användandet därpå, som kan tillkomma ägaren af Tröskelns kvarn, lämnas åsido, densamma icke synes kunna spela någon roll för sättet af uttagande i större skala af den kronan tillhöriga vattenkraften vid Trollhättan.

Beträffande däremot Trollhättans oljeslageri samt Nydqvist & Holms mekaniska verkstad, så uttages det för desammas drift använda vattnet genom sidolopp från kanalen ned till älfven, och då det torde vara uppenbart, att till kanalen icke får insläppas mera vatten, än som erfordras för desammas begagnande för själfva kanalfarten, kan man väl icke utan skäl påstå, att därvidlag föreligga förhållanden, som hittills kunnat fortgå endast på den grund, att, då god tillgång på obegagnadt vatten funnits, någon anmärkning däremot icke framstälts.

Östra delen af Malgön, hvarå fordom legat verk, som innehafts af Nya Trollhätte kanalbolag, är för närvarande obegagnad.

Enär, såsom af hvad ofvan anförts framgår, för kanalbolaget till dessa verk icke kan finnas någon annan rätt än den, som kan härledas från kronan, föreligga beträffande dem samma förhållanden som vid Önan och västra delen af Malgön, ehuru för bestämmande af storleken af den vattenkvantitet och det utmål, som bör tillkomma de gamla sågar eller kvarnar, som haft sitt läge därstädes, någon rättegång från kronans sida ännu icke mot kanalbolaget anhängiggjorts.

När kanalbolaget år 1897 begärde syn enligt 1880 års vattenrättsförordning för att å västra delen af Malgön anlägga en kraftuttagningsstation, bestred emellertid kronan denna kanalbolagets ansökan, under

framhållande, att kanalbolagets rätt till vatten- och landområde därstädes icke vore utredd; och förklarade häradsrätten i anledning däraf genom beslut den 14 december 1897 det af kanalbolaget sålunda anhängiggjorda målet hvilande i afbidan på utgången af en blifvande äganderättstvist.

Sedermera har emellertid kanalbolaget på därom gjord underdånig ansökan erhållit Kungl. Maj:ts tillstånd att, utan att dock själfva äganderättsfrågan därigenom finge prejudiceras, vid västra delen af Malgön under föreskrifna villkor uttaga en mindre vattenkvantitet för användande till en elektrisk kraftuttagsstation därstädes, hvars ändamål hufvudsakligast torde vara att för kanalens behof anskaffa belysning samt kraft till slussarnas öppnande och stängande, och sedan under sistlidna år tillstånd efter syn jämlikt 1880 års förordning därtill vunnits, pågå för närvarande arbeten med anläggningens utförande.

Enligt hvad ofvan nämnts, äger kanalbolaget landområdena å östra stranden invid själfva Trollhättefallen, men då jämlikt ofvan anförda dommar kronan äger Trollhätte strömmar i sin helhet, kan någon rätt till vattnet lika litet tillkomma ägaren af östra stranden som ägaren af den västra.

Vid ett den 1 juni 1795 fastställt laga skifte å den invid östra stranden vid Trollhättefallen belägna utmarken, Trollhätteberg, har ock i enlighet därmed uttryckligen bestämts, att gränsen för denna utmark mot älven utgjordes af själfva älfstranden.

Sammanfattas nu hvad ofvan anförts, framgår däraf, att kronan, med undantag af berörda, på grund af äldre upplätelser, skatteköp från kronan, beroende inskränkningar, hvilkas omfattning icke ännu äro rättsligen bestämda, men hvilka väl icke kunna vara af den betydelse, att de hindra användandet af vattenkraften för öfrigt, är ägare af samtliga fallen vid Trollhättan.

Men då Nya Trollhätte kanalbolag är ägare af eller innehar besittningsrätten till östra stranden samt Trollhättans elektriska kraftaktiebolag äger den västra stranden, föreligger den egendomliga situationen, att kronan, ehuru ägare af allt vattnet, i saknad af därför erforderligt strandområde är beröfvad möjlighet att tillgodogöra sig detsamma.

I lifligt minne torde vara, huru vid 1902 års riksdag af Kungl. Maj:t till lösning af denna svårighet framlades ett förslag, hvars hufvudgrunder voro, att för vattenkraftens tillgodogörande å västra stranden skulle anläggas två särskilda kraftstationer, den öfre af Trollhättans elektriska kraftaktiebolag och den nedre af kronan, att nämnda aktiebolag af

kronan tillförsäkrades rätt att för all framtid för bolagets kraftstation tillgodogöra sig den vattenmängd, som på grund af blifvande laga syne-dom finge vid hvarje tid genom den till denna anläggning hörande tunneln framföras, samt att kronan i utbyte däremot, förutom en bestämd afgift, skulle af kraftaktiebolaget erhålla ett vid det nedersta fallet beläget jordområde för anläggningen af den kraftstation, som skulle tillgodogöra den nedersta delen af fallen, som kronan för sin räkning skulle bibehålla.

Sedan statsutskottet hemställt om bifall med mindre väsentliga förändringar till hvad i den kungl. propositionen sålunda föreslagits, mot hvilken hemställan dock samtliga utskottsledamöter från Andra Kammaren reserverade sig, blef den kungl. propositionen af Första Kammaren bifallen, men af Andra Kammaren afslagen, hvadan frågan för den gången förföll.

I den af Andra Kammarens utskottsledamöter afgifna reservationen framhölls bland annat, att fullständig utredning saknades, huruvida icke för kraftuttagningen erforderliga anordningarna skulle med mindre kostnad kunna utföras på östra älfstranden, samt att, äfven om vid ifrågasatt ombyggnad af Trollhätte kanal en del af den vid denna strand belägna mark blefve för den nya kanalens framdragande erforderlig, möjlighet dock icke syntes vara utesluten till att utrymme för såväl kanal-anläggningen som vattenledning för kraftuttagning å denna strand kunde beredas, hvarjämte hemställdes, att Kungl. Maj:t täcktes låta föranstalta om förnyad och fullständig utredning i ämnet samt till Riksdagen inkomma med det förslag, hvartill en sådan utredning kunde gifva anledning.

Sedermera har, vid föredragning af Riksdagens skrifvelse med anledning af nämnda kungl. proposition, Kungl. Maj:t, som funnit särskild utredning böra genom sakkunnig person verkställas därom, huruvida icke vattenkraften vid Trollhättan, äfven under förutsättning att ifrågasatt ombyggnad af Trollhätte kanal komme till stånd, kunde ändamålsenligt tillgodogöras genom kraftuttagningens förläggande till älfvens östra strand, uppdragit åt civilingenjören J. G. Richert att efter undersökning härom till Kungl. Maj:t afgifva det yttrande och förslag i berörda afseende, hvartill undersökningen kunde gifva anledning, hvarjämte Richert bemyndigats att, för den händelse mark för dylik anläggning erfordrades från af Nya Trollhätte kanalbolag disponerad jord, om förvärfvande för kronans räkning af denna mark med kanalbolaget preliminärt förhandla.»

Sådant yttrande och förslag hade, enligt hvad i motionen vidare meddelas, den 30 december 1902 till jordbruksdepartementet inkommit.

»Emellertid», fortsätter motionären, »torde det vara uppenbart, att lika litet som det med en sådan undersökning afseddå ändamålet kan vinnas, därest densamma ej verkställes fullt allsidigt, i hvilket afseende det väl kan ifrågasättas, huruvida *en* person kan behärska de såväl kanal- anläggningen som kraftledningen berörande olika ämnen, som af frågan beröras, lika litet kan det vara lämpligt att med kanalbolaget ingå i underhandlingar om förvärf för kronans räkning af särskilda delar mark, som utaf kanalbolaget disponeras, därest behof finnes att åt kronan förvärfva hela kanalverket med dess tillhörigheter, hvilket är fallet, om staten skall utföra den ombyggnad eller utvidgning af Trollhätte kanal, som redan länge ifrågasatts.

Frågan om denna ombyggnad af Trollhätte kanal har nu inträdt i ett nytt skede, sedan kungl. väg- och vattenbyggnadsstyrelsen med en den 15 februari 1902 dagtecknad skrifvelse till Kungl. Maj:t öfverlämnat ett af öfverstelöjtnanten P. Laurell uppgjort förslag till sådan ombyggnad, hvilket sedan remitterats för yttrande till underordnade myndigheter.

Enligt detta i storartad skala uppgjorda förslag skulle en ny kanal anläggas i nära öfverensstämmelse med den af Kristofer Polhem i början af 1700-talet föreslagna och sedan delvis utförda planen.

Kostnaderna för den nya farled, som nämnda styrelse anser böra utföras med ett djup af 6 meter och med en minsta bottenbredd af 30 å 26 meter i gräfd kanal och af 60 meter i den öppna älven, beräknas att enligt det af styrelsen förordade alternativet för kanalens anläggning komma att uppgå i jämnt tal till 32,000,000 kronor, hvare dock icke inberäknats kostnaderna för anordnande af erforderliga hamnar i Väneren eller inlösen af verken vid Lilla Edet.

Mer än tvifvelaktigt torde dock vara, om en kanal af sådana dimensioner kan erfordras för att tillfredsställa trafikens behof äfven med hänsyn till den utveckling, den under en öfverskådlig framtid kan taga, samt om de finansiella uppoffringar, som anläggningen af en kanal i så storartad skala måste medföra, stå i något rimligt förhållande till de fördelar, som därigenom skulle kunna vinnas.

Från många håll har gjort sig gällande den åsikten, att denna kanalfråga, som med hänsyn till trafikens behof och de svårigheter, som äro förenade med den nuvarande kanal- anläggningen, obestriddigen tränger till ett snart afgörande, lämpligast skulle lösas på det sätt, att de nuvarande

kanallinjerna förbättrades och utvidgades samt att en ny kanallinje med måttliga dimensioner å östra stranden anlades, hvarför kostnaderna kunna antagas skola uppgå blott till en bråkdel af hvad som erfordras för utförandet af den ifrågasatta stora kanalen.

I detta afseende torde särskild uppmärksamhet böra fästas vid den, såsom det uppgifves, af kanalbolagets förre öfveringenjör C. Wallström framkastade tanken att förlägga den nya kanalleden med inlopp ofvanför Stallbacka och utgångspunkt nedanför Åkers Ström å östra stranden inåt landet från den nuvarande kanalleden räknadt.

Genom erhållande sålunda af dubbla kanalleder skulle den stora fördelen vinnas, att särskild kanalled skulle erhållas för uppgående och nedgående fartyg. Men huru än utvidgningen af Trollhätte kanal kommer att ske, vare sig enligt en mera omfattande eller efter en blygsammare plan, visst torde dock under alla förhållanden vara, att denna utvidgning eller ombyggnad med hänsyn till den betydelse, denna farled, som förbinder landets största insjö och det där omkring liggande upplandet med Västerhafvet, äger, icke bör öfverlämnas åt det nuvarande kanalbolaget eller annat bolag, utan utföras af staten.

Likaväl som det ansetts nödvändigt, att de stora järnvägslinjerna böra anläggas och administreras af staten, likaväl torde det ock vara erforderligt, att denna kanalled, som utan tvekan i betydelse kan jämföras med en stambana, äfven innehafves af staten. I den ofvan nämnda, af Riksdagens revisorer till 1896 års Riksdag afgifna berättelsen framhölls äfven, att det borde tagas i öfvervägande, huruvida icke Nya Trollhätte kanal genom lösen eller köp kunde för kronan förvärfvas.

En förutsättning för genomförandet af förut berörda, af kungl. väg- och vattenbyggnadsstyrelsen nyligen till Kungl. Maj:t öfverlämnade förslaget till kanalens utvidgning är ock förvärfvandet för kronans räkning af Nya Trollhätte kanalbolags jord och rättigheter, och har i kostnadsförslaget till denna anläggning för inlösen af bolagets jord och rättigheter upptagits ett belopp af 4,000,000 kronor.

Svaret på frågan, om statens intressen i denna kanalled och de områden, som af kanalbolaget innehafvas, äro så stora, att desamma böra åt statsverket förvärfvas, torde därför icke kunna blifva annat än jakande.

Men då uppställer sig spørgsmålet, om möjlighet finnes för kronan att utan kanalbolagets medgifvande kunna förvärfva desamma.

Enligt 9 § i det för Nya Trollhätte kanalbolag den 2 februari 1838

meddelade privilegium är bolaget nu skyldigt att till kronan årligen erlägga allt, hvarmed den behållna inkomsten öfverstiger etthundra tusen riksdaler banko.

För den händelse, att den af kronan mot kanalbolaget förda talan om skyldighet för bolaget att till kronan redovisa afkomsten af bolagets så kallade enskilda tillgångar, i motsats till hvad nu skett, af domstolarna bifallits, hade naturligen frågan om statens förvärf af kanalverket ställt sig betydligt enklare, då bolaget icke kunde antagas hafva något emot att afhända sig ett kanalverk, af hvilket det aldrig årligen, huru stora än inkomsterna blefve, kunde erhålla större afkastning än 150,000 kronor, och inlösningssummans storlek med hänsyn härtill utan svårighet kunde beräknas.

Gifvet är, att under nuvarande förhållande, då bolagets privilegium icke synes för kronan medföra någon inlösningsrätt, denna fråga ställer sig helt annorlunda. Härvidlag är dock att märka, att, då kanalbolagets egendom skulle af kronan förvärfvas för anläggande eller utvidgning af en allmän farled, rätt till expropriation af hvad för sådant ändamål erfordras under alla förhållanden torde förefinnas.

Därjämte torde det vara uppenbart, att, om ny, förbättrad kanalled af staten anlägges, kanalbolaget, då trafiken gifvetvis skulle söka sig till en sådan kanalled, som hastigare kunde framsläppa fartyg äfven med större dimensioner, än den nuvarande kanalen tillåter, och väl äfven mot billigare afgifter än den nuvarande, då dessa kunde bestämmas äfven med hänsyn till det allmännas behof af billiga kommunikationsmedel, icke skulle hafva något intresse af att vidare bibehålla en egendom, af hvilken det icke längre skulle kunna skörda någon fördel.

Det torde väl dessutom icke kunna förutsättas, att kanalbolaget, som under långliga tider varit i åtnjutande af de stora förmåner, som bolagets privilegier beredt detsamma, och hvarom Riksdagens revisorers berättelse till 1896 års Riksdag lämnar upplysningar, som böra väl beaktas, skall ställa sig afvisande gentemot en billig uppgörelse med kronan, då nu under ändrade förhållanden det allmännas intresse synes kräfva, att staten upptager den allmänna samfärdselsled och öfriga egendom, som af bolaget innehafvas.

Af det ofvan anförda torde framgå, att såväl frågan om kanalledens förbättrande som frågan om tillgodogörandet af den kronan tillhöriga vattenkraften vid Trollhättan för sin lösning synas kräfva, att Nya Trollhätte kanalbolags egendom af kronan förvärfvas.

Ett uppskof härmed är liktydigt med ett uppskjutande af lösningen af dessa bägge för landet så viktiga frågor, och torde det icke nog kunna framhållas, att, huru än förbättringen af kanalen kommer att utföras, kanalbolagets egendom i allt fall för detta ändamål måste för kronans räkning förvärfvas; hvarför det äfven, oafsedt den betydelse detta förvärfvande för frågan om tillgodogörandet af kronans vattenkraft vid Trollhättan äger, icke finnes något skäl för att icke ju förr dess hellre gripa sig an därmed.

Jag tvekar icke att än ytterligare betona, att i vida kretsar, särskildt bland dem, som äro intresserade för sjöfarten, den åsikten allt mer gör sig gällande, att kronans stora intressen vid Trollhättan skulle bäst tillgodoses och lösningen af såväl kanal- som kraftuttagningsfrågan lämpligast och skyndsammast skulle ske på det sätt, att det af kungl. väg- och vattenbyggnadsstyrelsen framlagda stora och dyrbara kanalprojektet snarast möjligt öfvergåfves, men att arbetet däremot koncentrerade sig därpå, att en kanal med måttliga dimensioner komme till anläggning å östra stranden, möjligen i samband med en förbättring och utvidgning af den nuvarande kanalen, i hvilket fall väl icke någon tvekan kan föreligga därom, att å östra stranden utrymme för en anläggning för tillgodogörande af den kronan tillhöriga vattenkraften jämväl å denna strand kan beredas.

Beträffande kraftuttagningen torde äfven böra erinras därom, att, sedan nu äfven frågan om järvägarnas drift med elektrisk kraft, framställd ur våra vattenfall, trädt i förgrunden, kronan äger ett direkt intresse i att vattenkraften vid Trollhättan snarast möjligt kan användas, liksom det äfven bör framhållas, att en utredning bör verkställas därom, huruvida icke, genom afyttring af elektrisk kraft till de i närheten af Trollhättan belägna städerna och industricentra, vare sig en sådan afyttring sker direkt af staten från en vid Trollhättan anlagd kraftstation eller förmedlas af den enskilda företagsamheten, som ju kan lämnas tillfälle att från en af staten där anlagd station i större eller mindre utsträckning af kronan få förhyra kraft, sådana ekonomiska fördelar kunna vinnas, att staten redan härigenom skulle kunna erhålla full ersättning för de uppoffringar, som skulle vara förenade med förvärfvet af Nya Trollhätte kanalbolags egendom.

Sedan kronan nu förklarats vara ägare af Trollhättefallen, har kronan ock skyldighet tillse, att denna för vår industri så viktiga drifkraft också snarast möjligt kommer till användning, och då det äfven ligger i det

allmännas intresse, att äganderätten till denna kraftkälla alltjämt odelad bibehålles i statens hand, öppnar sålunda förvärfvet af kanalbolagets egendom utväg för kronan att icke blott oberoende af alla enskilda intressen kunna i sin helhet själf tillgodogöra sig denna kraft, utan äfven att därigenom kunna påskynda lösningen af den icke mindre viktiga kanalfrågan.

Därjämte bör äfven tagas i betraktande, att nu vid Trollhättan håller på att utveckla sig ett raskt framåtgående industrisamhälle, för hvilket man redan vidtagit åtgärder för erhållande af stadsrättigheter, samt att den mark, hvarå detta samhälle uppväxer, äges af Nya Trollhätte kanalbolag; hvadan sålunda äfven häri ligger en anledning för kronan att söka förvärfva kanalbolagets egendom, då det väl icke kan vara lämpligt, att en sådan egendom med däraf beroende inflytande på ett helt samhälles utveckling ligger i ett enskildt bolags hand.»

Enligt Riksdagens mening torde kunna ifrågasättas, huruvida icke Trollhätte kanal- och slussverk med dess tillhörigheter bör för statsverkets räkning förvärfvas, på det att genom statens försorg erforderliga åtgärder må kunna vidtagas till tidsenligare utveckling och ordnande af nämnda viktiga trafikled; och denna fråga synes stå i så nära samband med frågan om tillgodogörande af den kronan tillhöriga vattenkraften i Göta älf vid Trollhättan, att dessa båda frågor böra gemensamt behandlas. Hvad sistnämnda fråga beträffar, är dess afgörande till en början beroende på beslut om, å hvilken sida af Göta älf, den östra eller västra, kraftuttagningen skall förläggas. Härom pågå för närvarande undersökningar, i det att en af ingenjören J. Gust. Richert på uppdrag af Eders Kungl. Maj:t afgifven framställning med förslag i afseende å tillgodogörande af vattenkraften vid Trollhättan genom kraftuttagningens förläggande till älfvens östra strand är öfverlämnad till utlåtande af väg- och vattenbyggnadsstyrelsen. Berörda, ingenjören Richert lämnade uppdrag innefattar äfven, enligt hvad Riksdagen inhämtat, bemyndigande för honom att, för den händelse mark för sistnämnda anläggning erfordrades från af Nya Trollhätte kanalbolag disponerad jord, å kronans vägnar preliminärt förhandla med kanalbolaget om förvärfvande för kronans räkning af sådan mark. Uppgörelse om dylikt inköp af mark synes emellertid, såsom ofvan angifvits, lämpligen böra ske i sammanhang med aftal om kanalverkets öfvertagande af statsverket, därest ett sådant öfvertagande må anses önskvärdt.

Och vid sådant förhållande synes en utredning i det i motionen omförmälda syfte vara erforderlig.

På grund af hvad sålunda anförts, får Riksdagen anhålla, att Eders Kungl. Maj:t täcktes med Trollhätte nya kanalbolag inleda underhandlingar för utredande, till hvad pris och under hvilka villkor i öfrigt Trollhätte kanalbolags fasta egendom samt för kanalverkets drift erforderliga lösa egendom må kunna för statsverkets räkning förvärfvas, samt därefter till Riksdagen inkomma med det förslag, hvartill förhållandena må föranleda.

Stockholm den 22 maj 1903.

Med undersåtlig vördnad.